

Píše Marie Škarpová

(E*forum, 19. 02. 2020)

Z početné dochované tištěné produkce kazatelů českých zemí 18. století už bylo v nové době leccos znovu vydáno. Nicméně ať už jde o drobné edice obsahující jedno či dvě vybraná kázání, nebo o větší homiletické výběry (včetně výboru Miloše Sládka a Anny Kopalové *Bůh mně ústa má otevřítí může*, vydaného vloni v České knižnici), spojuje je téměř výhradní zaměření na českojazyčné texty. Z kazatelské tvorby ve druhém vernakulárním jazyce českých zemí předmoderní doby, v němčině, i z bohemikální kazatelské produkce v základním jazyce raně novověkého intelektuála, tedy v latině, toho zatím bohužel mnoho edičně a překladatelsky zpřístupněno nebylo.

K nemnoha vzácným výjimkám patří edice Jany Maroszové ***Slunce spravedlnosti / Sonne der Gerechtigkeit***, která obsahuje jedno kázání brněnského rodáka a pozdějšího dominikána **Cyrila Rigy** (1689-1758), a to jak v německém originále, tak v novodobém českém překladu. Riga přitom tento text nevytvořil na základě biblického textu, jak je u kázání nejobvyklejší, nýbrž na základě adventní antifony *O Oriens, splendor lucis aeternae et sol justitiae: veni et illumina sedentes in tenebris et in umbra mortis* (*Ó Východe, jase věčného světla a slunce spravedlnosti: přijď a osvět ty, kdo žijí v temnotě a v stínu smrti*), která se v katolické liturgii čte 21. prosince. Jde o jednu ze sedmi tzv. *Antifon O*, nazvaných podle svého prvního slova, které jsou do katolické mešní liturgie (jako alelujový verš) i do liturgie hodin (jako antifona k chvalo zpěvu *Magnifikat*) zařazeny posledních sedm dnů před slavením Vánoc, tj. od 17. do 23. prosince.

Jak vypočítává Jana Maroszová v průvodním textu k editovanému kázání, je Rigovo dochované kazatelské dílo vskutku obsáhlé. Odhlédneme-li od jednotlivě vydaných příležitostných kázání, vytištěných především ve dvacátých a třicátých letech 18. století mj. v místech Rigova působení coby člena Řádu bratří kazatelů sv. Dominika (Víděň, Znojmo, Brno), jde zejména o celkem deset svazků kázání, které vydal na sklonku svého života v letech 1754-1758 v Augšpurku. Tato kázání měla sloužit jednak jako tzv. modelová, tj. jako vzorové texty pro začínající kazatele, jednak jako náboženská četba pro věřící.

Tím překvapivější je, že editorka z tak rozsáhlého díla vybrala jediný Rigův text, a to ne některou samostatně vytištěnou kazatelskou promluvu, nýbrž jedno kázání z Rigova homiletického souboru *Horti plantationum irrigatio panegyrico-moralis. Christliche Lob- und Sitten-Predigen von Gott und seinen Heiligen* z roku 1754 (a vydaného ještě jednou o pět let později), kde bylo navíc součástí devítičlenného cyklu určeného pro nověnu před slavností Narození Páně. Protože se toto Rigovo kázání dochovalo také ve

dvou rukopisech jihočeské provenience, J. Maroszová v knize edičně zpřístupnila též obě ony rukopisné verze. Obě přitom vznikly někdy v období 1735–1750, a zároveň tak dokládají, že se toto Rigovo kázání rukopisně šířilo ještě před vznikem tištěné verze.

Důvody, které editorku vedly k výběru právě tohoto Rigova textu, nikde explicitně neuvádí; z průvodních textů, kterými edici vybavila, se však čtenář dovtípí, že to zřejmě byla událost, jež měla následovat poté, co Cyril Riga kázání na adventní antifonu *O Oriens* proslovil 21. prosince 1734 ve vídeňském kostele sv. Michaela před císařem Karlem VI. a jeho dvorem. Podle svědectví řádových dokumentů měl být totiž dominikánský kazatel téměř okamžitě po pronesení této duchovní promluvy donucen opustit Vídeň, současně se zřici svých řádových funkcí (byl tehdy převorem vídeňského konventu) a všech církevních úřadů, které v té době zastával (byl mj. zpovědníkem a dvorním teologem vídeňského arcibiskupa), i své slibně se rozvíjející kariéry na vídeňské univerzitě a byla mu rovněž zakázána další kazatelská činnost.

Jana Maroszová s odkazem na tuto událost slibuje, že její „knihy přináší edici duchovní promluvy ze dne 21. prosince 1734, [...] která se mu [tj. Rigovi] stala osudnou“. Neslibuje však nesplnitelné? Je sice pravda, že Riga v homiletickém tisku z roku 1754 u adventního kázání na antifonu *O Oriens* uvedl, že bylo proneseno roku 1734 v císařském dvorním kostele sv. Michaela ve Vídni, a prakticky tytéž údaje obsahují i oba jeho rukopisné záznamy. Podobně z výsledků editorčiny kolace všech dochovaných textových svědectví vyplývá, že se od sebe textově navzájem liší minimálně, víceméně jen na úrovni pravopisné a jazykové, a nadto J. Maroszová ve všech dochovaných textových verzích identifikovala jisté známky mluvenosti (byť shromážděné doklady tohoto typu jsou jen velice skromné).

Toto vše ale k tomu, abychom mohli některou z oněch písmem fixovaných verzí automaticky ztotožnit s promluvou pronesenou 21. prosince 1734, nestačí. Bylo-li ono Rigovo „osudové“ kázání z 21. prosince 1734 realizováno ústně, lze skutečně věřit, že z vídeňské svatomichalské kazatelny zazněla v onen inkriminovaný den Rigova duchovní promluva tak, jak se dochovala v literárních pramenech? I kdybychom připustili věc velmi nepravděpodobnou, a sice že by byla plně literarizovaná podoba Rigova kázání vytvořena ještě před jeho ústní realizací, zůstává v rozporu se všemi našimi znalostmi o raně novověké kazatelské praxi, že by Cyril Riga na kazatelně své (předem připravené) kázání doslovně přečetl. Nemohlo tedy být něco z toho, co bylo onoho dne – možná ad hoc – vyřčeno z kazatelny, nezaznamenáno, neprošlo například kázání ve své písemné podobě určitou (auto)cenzurou, nesehrál při realizaci duchovní promluvy svou roli jedinečný situační kontext? Nemáme i zde co do činění s onou nezachytitelností a nevratně definitivní nedostupností mluveného slova, která literární historii tak citelně limituje u veškeré orální slovesnosti předmoderní doby?

Tato otázka se stává naléhavou také proto, že se J. Maroszové i přes zjevnou snahu nepodařilo v Rigově textu nalézt nic, co by mohlo uspokojivě zodpovědět otázku, co že to vlastně Karla VI. a jeho dvořany na onom Rigově kázání tolik pobouřilo. Byl dominikánský kazatel skutečně perzekvován za své moralizování a kritiku lidských

poklesků a slabostí, které jsou podle editorky typické i pro jeho jiné duchovní promluvy, např. pro kázání určené v tisku z roku 1754 pro předchozí den, tj. 20. prosinec, jež mělo podle Rigova tvrzení zaznít v témže vídeňském kostele v předchozím roce, tj. roku 1733? Škoda, že si J. Maroszová tyto otázky nepoložila; navzdory práci s početnou sekundární literaturou i snaze o důkladnou analýzu všech dochovaných textových svědectví kázání *O Oriens* tak nakonec nedospívá dále než k zopakování známého tvrzení o existenci jistého napětí mezi církevní hierarchií a světskou vrchností v habsburské monarchii už před josefinskými reformami a k připomenutí známých problémů, jež s sebou v raném novověku neslo pro klérus uplatňování patronátního práva ze strany aristokracie.

Ovšem ať už v onom Rigově kázání proneseném 21. prosince 1734 zaznělo něco, co se v písemných pramenech nedochovalo, nebo ne, jedno je zřejmé: také v tomto případě se projevila spíše slabost slova než jeho síla a moc. Jestliže je totiž pro křesťanského Boha charakteristické, že jeho slovo koná (vždyť podle bible stvořil Bůh celý svět pouhým vyřčením několika slov), stalo se totéž ambicí křesťanských kazatelů coby hlasatelů Božího slova; usilují o to, aby jejich promluva posluchači pohnula, vyvolala v nich reakci, přiměla je ke kýženému volnímu aktu: poznání Boha, obrácení, pokání, polepšení, konverzi... K určité reakci auditoria sice po onom Rigově kázání vskutku došlo, avšak zjevně šlo o reakci dosti jinou, než jakou asi kazatel zamýšlel vyvolat. Ovšem ani onen zakazující výrok habsburského dvora nebyl v konečném důsledku úspěšný, Rigův postih neměl trvalou platnost. Do Vídně se už sice Cyril Riga nikdy nevrátil, nicméně zákaz kázat pro něho netrval dlouho, již po necelém roce, v listopadu 1735, byl zrušen. Událost z 21. prosince 1734 zjevně neměla důsledky ani pro jeho další řeholní kariéru, neboť v roce 1749 získal v rámci Řádu bratří kazatelů sv. Dominika velmi prestižní postavení: jako zástupce německého národa byl zvolen za teologa ve své době nejvýznamnější a nejprestižnější dominikánské knihovny, tzv. Casanatenské knihovny v Římě. Tam pobýval až do roku 1754, kdy se na vlastní žádost vrátil zpět do rodného Brna, kde po čtyřech letech zemřel a byl pohřben v kryptě konventu sv. Michala. Také v tomto případě tak máme vlastně co do činění s příběhem, v němž nakonec moc (lidského) slova opakovaně selhala.

Jak je tomu ale s písemnou verzí Rigova adventního kázání *O Oriens*? Při jeho pročítání je na první pohled zřejmé, že v něm ani tak nejde o exegezi vybrané liturgické antifony. Editorka Rigův text charakterizovala jako kázání „politické“ (tak měl Rigovu duchovní promluvu z 21. prosince 1734 podle narážek v dochovaných dominikánských řádových dokumentech označit sám císař) či kázání „časové“ (s. 46). Riga sám ovšem v názvech svých tištěných kazatelských souborů možná nabídl výstižnější pojmenování svého textu, a sice „Sitten-Predig“ – moralizující duchovní promluva. V dochovaných písemných zněních onoho Rigova adventního kázání se kazatel prezentuje především jako strážce mravní normy, který si za svůj hlavní cíl ani tak neklade hlásání radostné zvěsti – evangelia – či jeho interpretaci, nýbrž chce v prvé řadě usvědčovat z nedodržování (křesťanských) mravních norem, a nárokuje si tedy především pozici absolutní autority celé společnosti, jím samým označené za křesťanskou. Právě tento typ křesťanského kázání, hojně užívaný v českém prostředí mj. už reformními kazateli

pozdního středověku, by si nepochybně zasloužil soustředěnější reflexi.

Jana Maroszová (ed.): *Slunce spravedlnosti. Kázání Cyrila Rigy OP (21. prosince 1734) / Sonne der Gerechtigkeit. Eine Predigt von Cyrill Riga OP (21. Dezember 1734)*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017, 228 s.

www.ipsl.cz